

спільнота
доброчесних

Методичні рекомендації до використання «Карток доброчесності» в освітньому процесі

Вступ. Освітні інструменти формування добродішності

Формування добродішності в сучасній школі є не окремим напрямом виховної роботи, а наскрізною складовою освітнього процесу. Йдеться не лише про академічну добродішність, а й про повсякденні етичні вибори дитини: чесність, відповідальність, повагу до інших, дотримання правил, ставлення до спільного майна, готовність діяти правильно навіть тоді, коли цього ніхто не бачить. Саме таке розуміння добродішності неодноразово звучало під час обговорень з учнями різного віку.

Досвід використання освітніх інструментів формування добродішності засвідчує, що найбільш ефективними є ті методики, які:

- ▶ спираються на реальні життєві ситуації;
- ▶ створюють простір для дискусії;
- ▶ дозволяють учням аргументувати власну позицію;
- ▶ не нав'язують «готову правильну відповідь», а підводять до ціннісного вибору через обговорення.

У сучасній українській освіті вже існує низка практичних інструментів для такої роботи: інтегровані вправи для різних предметів, курси з добродішності, вправи для початкової школи, інтерактивні методики та «Картки добродішності».

Використовуючи «Картки добродішності», варто звернути увагу на інші освітні інструменти формування добродішності в загальній середній освіті, посилання на які ми надамо нижче.

Особливістю «Картки добродішності» є те, що вони побудовані на обговоренні типових життєвих ситуацій, знайомих дітям різного віку: взаємодія з батьками, списування, булінг, ставлення до грошей, користування цифровим контентом, відповідальність за власні дії, ставлення до спільного майна тощо. Саме це робить картки ефективним інструментом для формування ціннісних орієнтирів і розвитку критичного мислення.

Опис «Картки добродішності» та врахування вікових особливостей учнів

«Картки добродішності» створені як набір ситуацій для обговорення, адаптованих до трьох вікових груп:

- ▶ помаранчеві — для початкової школи;
- ▶ зелені — для середньої;
- ▶ блакитні — для старшої.

Усі вікові групи працюють із однаковими тематичними ситуаціями, однак варіанти відповідей та спосіб подання враховують особливості вікового сприйняття дітей. Такий підхід дозволяє:

- ▶ повертатися до тих самих моральних дилем на різних етапах дорослішання;
- ▶ ускладнювати дискусію відповідно до життєвого досвіду учнів;
- ▶ простежувати розвиток ціннісних уявлень дитини.

Картки рекомендується використовувати не у форматі тестування, а як інструмент діалогу. Учні мають спочатку самостійно сформулювати власну позицію, обговорити її в групі, а вже потім ознайомитися із запропонованим варіантом відповіді.

Практика використання карток показала, що:

- ▶ молодші школярі охоче працюють у групах і активно включаються в обговорення;
- ▶ учні середньої школи починають аргументувати власну позицію через поняття справедливості, відповідальності та користі;
- ▶ старшокласники схильні до складніших моральних компромісів і часто апелюють до «життєвих обставин», практичної вигоди або поведінки інших людей.

Під час використання карток важливо:

- ▶ не засуджувати учнів за їхні відповіді;
- ▶ створювати безпечний простір для висловлення думок;
- ▶ ставити уточнювальні запитання;
- ▶ допомагати учням побачити наслідки власного вибору для інших людей;
- ▶ пов'язувати ситуації з реальним життям і досвідом самих дітей.

Пропозиції до використання карток

Картки у початковій школі

1. Допомога батькам

Обговорення варто будувати навколо простих побутових ситуацій: прибирання, догляд за домашніми речами, допомога молодшим. Для молодших школярів важливо підкреслювати не «обов'язок», а турботу про родину та взаємодопомогу.

2. Зайва решта в магазині

Доцільно використовувати рольові ігри: «покупець — продавець». Варто пояснювати, що помилки можуть траплятися кожному, а чесність допомагає довіряти одне одному.

3. Загублена річ

Під час обговорення цієї картки мусимо обов'язково звернути увагу дітей на питання безпеки: якщо невідомо, кому саме належить ця річ, її не можна чіпати і треба обов'язково повідомити дорослих. Зверніть увагу, що це річ, яка знайдена у школі, тобто, дитина може знати, кому саме ця річ належить. У молодшій школі важливо акцентувати увагу на безпеці та співчутті до іншої людини. Діти можуть обговорювати, як почувається людина, яка загубила річ.

4. Списування

Для молодших школярів тему варто подавати через чесність щодо власних зусиль: «Що ти відчуваєш, коли сам упорався із завданням?». Добре працюють історії та казкові приклади.

5. Булінг

Обговорення має бути максимально практичним: до кого звернутися, як підтримати однокласника, чому не можна мовчати. Досвід показав, що діти активно реагують на цю тему.

6. Шкільне майно

Рекомендується пояснювати дітям, що речі в школі створені працею багатьох людей. Добре працюють приклади з класного простору: парти, книжки, спортивний інвентар.

7. Безоплатний проїзд

Для початкової школи варто уникати складного сленгу («їхати зайцем») і пояснювати ситуацію через чесну оплату послуг.

8. Піратський контент

Тему доцільно пояснювати через аналогію: «Як би ти почувався, якби хтось узяв твою роботу без дозволу?». Важливо говорити про повагу до праці інших людей.

9. Російський медіаконтент

Для молодших школярів акцент варто робити не на політичних аспектах, а на підтримці української культури, мови та власного культурного простору.

10. Швидкі заробітки в інтернеті

Основний акцент — на безпеці: не передавати особисті дані, не довіряти незнайомцям, радитися з дорослими.

Картки у середній школі

1. Допомога батькам

Тему варто пов'язувати з відповідальністю та дорослішанням. Учні вже здатні осмислювати домашні обов'язки як підготовку до самостійного життя.

2. Зайва решта в магазині

Рекомендується обговорювати не лише чесність, а й наслідки помилки для іншої людини: продавця, працівника магазину, сімейного бюджету.

3. Загублена річ

Знов-таки, перше, що маємо зробити – акцентувати на питаннях безпеки – якщо ми не знаємо власника, то не можна чіпати цю річ: треба повідомити дорослих або, якщо дорослих поруч немає, подзвонити до поліції 112. Зверніть увагу, що це річ, яка знайдена у школі, тобто, дитина може знати, кому саме ця річ належить. Середня школа дозволяє переходити до складніших моральних дилем: відповідальність власника, спокуса залишити річ собі, суспільна довіра.

4. Списування

Цю тему доцільно пов'язувати з академічною доброчесністю та реальними наслідками нечесності. Учні активно аргументують списування «складністю завдань» або «непотрібністю тем».

5. Булінг

У середній школі варто розглядати не лише роль жертви та агресора, а й відповідальність свідків булінгу та класного колективу.

6. Шкільне майно

Корисно показувати економічну сторону: скільки коштує ремонт, обладнання, електроенергія, вода.

7. Безоплатний проїзд

Варто пояснювати зв'язок між оплатою послуг і функціонуванням транспорту: зарплати, паливо, електроенергія, податки. Саме такі пояснення викликали активну реакцію учнів. Практичний підрахунок того, скільки саме коштує «безкоштовне» освітлення кабінетів справляє на учнів сильне враження.

8. Піратський контент

Доцільно обговорювати авторське право, працю творців контенту та цифрову безпеку. Учні добре реагують на приклади вірусів, шахрайства та крадіжки даних.

9. Російський медіаконтент

У середній школі можна обговорювати інформаційний вплив, монетизацію переглядів, коли гроші, які отримують автори російського контенту, йдуть на фінансування війни проти України. Так само важлива тема формування «безневинним» контентом суспільної думки та наративів, які вигідні державі-агресору.

10. Швидкі заробітки в інтернеті

Рекомендується говорити про інформаційну безпеку, шахрайство, маніпуляції та ризики залучення підлітків до незаконної діяльності. Діти доволі добре обізнані із історіями вербування дітей російськими спецслужбами та наслідками таких дій.

Картки у старшій школі

1. Допомога батькам

Старшокласники здатні обговорювати межу між допомогою та перекладанням батьківської відповідальності на дітей. Такі теми реально виникали під час дискусій.

2. Зайва решта в магазині

Доцільно переходити до розмови про особисту етичну позицію: чи буде людина чесною, якщо ніхто не помітить помилки.

3. Загублена річ

Знов-таки, перше, що маємо зробити – акцентувати на питаннях безпеки – якщо ми не знаємо власника, то не можна чіпати цю річ: треба повідомити дорослих або, якщо дорослих поруч немає, подзвонити до поліції 112. Зверніть увагу, що це річ, яка знайдена у школі, тобто, дитина може знати, кому саме ця річ належить. Якщо питання безпеки зняте, то можна розглядати питання права власності, суспільної довіри, відповідальності та етики поведінки в публічному просторі.

4. Списування

У старшій школі картки варто використовувати для глибокої дискусії про академічну доброчесність, використання штучного інтелекту, тиск НМТ та прагматичне ставлення до освіти.

5. Булінг

Старшокласники часто вважають, що здатні самостійно вирішувати конфлікти. Тому важливо обговорювати межі самозахисту, відповідальність дорослих і психологічні наслідки булінгу.

6. Шкільне майно

Тему доцільно пов'язувати з поняттям спільного блага, бюджетних коштів, податків та відповідальності громади за освітній простір.

7. Безоплатний проїзд

Старшокласники вже здатні аналізувати економічний ланцюг функціонування послуг: від вартості електроенергії до податків і зарплат працівників.

8. Піратський контент

Обговорення можна розширювати до тем інтелектуальної власності, економіки творчих індустрій, цифрової етики та глобальної культури споживання контенту.

9. Російський медіаконтент

Старшокласники готові до аналізу медіапропаганди, механізмів інформаційного впливу, культурної політики та інформаційної безпеки держави.

10. Швидкі заробітки в інтернеті

Доцільно обговорювати питання кібербезпеки, маніпуляцій у соцмережах, використання підлітків у шахрайських схемах та особистої відповідальності за цифрову поведінку. Підлітки проявляють високу активність в обговоренні цих ситуацій і демонструють непогану обізнаність із історіями вербування підлітків російськими спецслужбами та наслідками таких дій.

Резюме

«Картки доброчесності» є ефективним інструментом не стільки для перевірки «правильних» відповідей, скільки для створення безпечного простору дискусії, у якому дитина вчиться:

- ▶ аргументувати власну позицію;
- ▶ чути інших;
- ▶ аналізувати наслідки своїх дій;
- ▶ співвідносити власну вигоду з інтересами інших людей;
- ▶ формувати внутрішні моральні орієнтири.

Практика використання карток у початковій, середній та старшій школі показує, що саме обговорення реальних життєвих ситуацій дає можливість перетворювати абстрактне поняття доброчесності на особистий досвід і свідомий вибір учнів.

Відгуки вчителів про практику використання «Картки доброчесності»

Розробники «Картки доброчесності» висловлюють щире подяку колегам, які провели заняття із цими картками та висловили свої враження та рекомендації:

- ▶ Ліцею №4 м. Вінниці
- ▶ Ліцею №42 м. Києва

Під час апробації «Картки доброчесності» педагоги не лише надали рекомендації щодо подальшого розвитку інструменту, а й поділилися спостереженнями про реакцію дітей та особливості проведення занять. Наведені нижче висловлення вчителів підтверджують практичну ефективність карток.

1. Використовувати групову форму роботи

«Цікаво їм в групах працювати».

«Коли вони сідають в таку живу дискусію — їм цікаво».

2. Створювати простір для відкритої дискусії

«Учні сьомих класів достатньо свідомі, відповідали чесно».

«Тут дійсно можливість побути дорослими».

«Реакція дітей цікава досить, класний, цікавий, нестандартний».

3. Обговорювати складні та актуальні теми

«Всі сказали, що мовчати тут не потрібно».

«Відповідальність за це настає якраз якщо ти теж бачиш, коли дитину булять, і нічого не робиш».

«Про це говорити мало не буває».

4. Розвивати теми академічної доброчесності та використання ШІ

«Вони назвали причиною ведмежої послуги списування».

«Через це може знижуватися грамотність їхня».

«Використовую тільки тоді, коли треба зекономити час».

5. Доповнювати картки новими темами та варіантами відповідей

«Треба запропонувати власний варіант відповіді».

«З батьками теж було б дуже цікаво».

«Вони розуміють, що це їхня майбутня сходінка в майбутньому житті».

6. Пов'язувати доброчесність із реальним життям дітей

«Річ брати взагалі неможливо, тому що вона може бути з вибухівкою».

«Тому що тоді у людини заберуть зарплату і премію».

«Який сенс вкладатися в них, якщо державі потрібно, щоб я знав тільки 5?».

Наостанок зазначимо, що «Картки доброчесності» - цікавий та ефективний інструмент формування доброчесності у школі. Але далеко не єдиний. З іншими вже готовими інструментами та ресурсами, освітяни можуть ознайомитися у статті «Освітні інструменти формування доброчесності» на сайті медіа «Нова українська школа». [У першій частині](#) зібрано готові курси, програми, посібники й онлайн-ресурси, які можна інтегрувати в різні предмети. [Друга частина](#) пояснює, як працювати з «Картками доброчесності», організовувати дискусії, говорити про відповідальне застосування ШІ, а також - про інші готові матеріали для учнів, педагогів і керівників шкіл.

Проект **«IntegriTEAM – Спільнота доброчесних»** реалізує ГО «Смарт Освіта» за підтримки Антикорупційної ініціативи Європейського Союзу (EUACI) — провідної антикорупційної програми в Україні, що фінансується Європейським Союзом, Агенцією Великої Британії з міжнародного розвитку, співфінансується та впроваджується Міністерством закордонних справ Данії.

Думки та погляди, висловлені в межах проекту, не обов'язково відображають позицію EUACI, Європейського Союзу, Великої Британії чи Міністерства закордонних справ Данії.